

LÓCZY LAJOS (1849–1920) GEOLÓGUS, FÖLDRAJZTUDÓS
GRÓF SZÉCHENYI BÉLA EMLÉKEZETE¹
(1919)

A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Nemerkényi Antal vezetésével
(A tanulmányt eredeti formájában közöljük)

Sárvári és felsővidéki gróf Széchenyi Béla, Ferencnek, a Magyar Nemzeti Múzeum alapítójának unokája és a nagy Széchenyi Istvánnak, a M. T. Akadémia megalapítójának fia, 1837. február 3-án Pesten az akkori Európa-szállodában, mely most főkapitánysági épület, született. Édesanyja Zeilern Crescence, özvegy Zichy grófné volt, akinek képe a M. T. Akadémia címerét díszíti. Béla és Ödön, Széchenyi István fiai fiatalságukat Pesten és Cenken töltötték. Magántanulással végezték a középiskolát és a soproni főgimnáziumban nyertek bizonyítványt. Pedhorszky József, az irodalmilag és nyelvészileg neves, később Párizsban élt férfiú volt nevelőjük, Angliából jött nyelvmesterek mellett. Egyetemi tanulmányait Béla gróf három éven át a jog- és államtudományi karokon Berlinben és Bonnban végezte. Testedzésben és vitorlázással az 1840–50 évek között magas vízállású Fertő taván s vadászatokon erősödött meg hatalmas deli termetű, szál férfiúvá, pedig gyermekeiben vézna, nyúlánk fiúcska volt.

Béla grófnak halhatatlan nevű édesatyja a politikai élet küzdelmei között és a magyar nemzet ellankadt közéletét felvillanyozni s nemesíteni akaró, a közgazdaságot ápolni igyekvő lázas munkássága közben, hű élettársával Crescence grófnéval együtt aligha érkeztek reá, hogy fiaik nevelését vezessék. Az apa is csak véletlen nyilatkozataiban vett tudomást szellemi képességeikről és tanulmányaik előhaladásáról, rendszeresen nem irányíthatta őket. Amikor azonban a szabadságharcot megelőző mozgalmas években 1847–48-ban az események felett kétségbeeső István gróf testileg és lelkileg letört és a döblingi idegbetegséget gyógyító intézetbe került, melyben 1860. április 8-án önkézevel okozott haláláig lakott, az édesanya vette kezébe gyermekeinek neveltetését. A család ekkor Cenkre vonult, mert az abszolutizmus idején csak a vidéken volt bizonyos szabadság; a kastélyokat és udvarházakat állandóan lakták és sűrűn látogatták egymást a szomszédok. Meleg, bizalmas élet volt akkor, mint minden elnyomatás idején a magyarság közt a vidéken. Jól emlékezem még én is erre. Sajnos, azonnal visszavonás száll meg bennünket, mihelyt viszonylag jobb sorsunk támad.

1855–57-ben 18–20 éves korában járta Béla gróf a német egyetemeket. Bonnból Angliába, Franciaországba, Svájcba és Olaszthonba utazott. Élvezte az angol főnemesség vendégszeretetét és részt vett nagy vadászatain. Első irodalmi zsengéje a skót nyírfajd vadászatról 1857-ben a 'Lapok a lovászat és vadászat köréből' 19. számában jelent meg. 1858 tavaszán Károlyi Gyula és Zichy Jenő grófokkal Konstantinápolyba [Isztambul], Szmírnába [Izmir], Athénbe utazott. Nemsokára, még ugyanebben az évben Béla és Ödön grófok a délvidékre indulnak. Belgrád környékét járják be, majd Orsován, Básiáson, Temesváron át Szeged, Debrecen érintésével közgazdasági körúton voltak. A bornagykereskedés ügye a külföldi kivitel szempontjából foglalkoztatta őket. Ekkor az én szülői házam Ópáloson, Aradhegyalján, mely egy jóhírű nagyobb szőlőben állott, vendégül látta Széchenyi Bélát; bezzeg akkor sem ő, sem szülőim nem sejtették, hogy 19 év múlva az ott hancurozó 9 éves

fiúcska a nagy Széchenyi István fiával egykor szorosabb viszonyba kerül. Még ugyanebben az évben Béla gróf Angliába utazik, ott atyjának utolsó remekművét, a 'Blick'-et nyomtatja és úti bőröndjének kettősfenekű burkolatában csempészi át az argus szemmel őrzött határon az országba és Bécsbe 1859. január 12-én. Az utazási vágy nem hagyja pihenni a tetterős, tanulni és világot látni vágyó Béla grófot; 1859-ben Spanyolországba, majd ismét Angliába megy.

István gróf halála Döblingben 1860. április 8-án és az olaszországi vereségek támasztotta reménység idején felszabadulásunk felé, felrázta a nemzetet a türelmes politikai tétlenségéből. A demonstráció, majd pedig a restauráció rövid életű korszaka következett. Országszerte megnyilatkozott a gyász Széchenyi István elvesztése felett. A Széchenyi-fiúkat szeretet és lelkesedés vette körül, mindenki atyjuk természetes, Istentől áldott, szellemi örökösait látta bennük. Részt vettek ők a közgazdasági és közéleti mozgalmakban és Béla grófot 1860-ben a Sopron vármegyei nyéki kerület egyhangúlag országgyűlési képviselőjévé választotta. Május hó 23-án beszédet mondott a gróf a képviselőházban. Deák Ferenc felirati javaslatát támogatta, egyszersmind a vallásfelekezetek egyenjogúságát, különösen a zsidóság emancipációját sürgette. A rövid életű 1861-i országgyűlés feloszlata után ismét útra kelt Skóciába, de a telet már családi ügyek rendezésével Cenken töltötte. Az 1862-i nyáron gróf Károlyi Gyulával beutazta az észak-amerikai Egyesült-Államokat és Canada déli részeit. 'Amerikai útam, kivonat 1862-i naplóból, gróf Károlyi Gyula útítársamnak ajánlva, Pest, 1863' címmel kiadott műve különösen Budapest fejlődéséhez szolgált megfigyelésekkel és tanáccsal. Józan ítélőtehetségét bizonyítja, hogy e művében, még inkább pedig leveleiben, az amerikai szabadságot a magánérdekek túlkapásai között távolról sem látja ideálisnak. (...)

1869-ben ismét algiri oroszánvadászaton volt és onnét Angolországban keresztül érkezett haza 1870 elején. Ez az esztendő Béla gróf életének fordulópontját adta. Nagy utazások, vidám kalandos életfolyás, az angol és spanyol főnemesség dédelgető társasága valának legényéletének kísérői. 1870-ben régebben ismert világszép menyasszonyát, Erdődy Hanna grófnőt vezette június 22-én oltárhoz. Ideálisan boldog frigyük azonban rövid életű vala, a grófné 1872. október 18-án meghalt.

Mélyen lesújtotta e mérhetetlen csapás az előbb életvidám, legszebb férfiúi virágzásában levő grófot. Bánkódás és gyász volt további élete. Utazott légyen bárhol Európában vagy Ázsia belsejében, éjjel-nappal maga mellé állította elvesztett párjának amuletszerűen foglalt arcképét, mely talizmánként élete végéig kísérte. (...)

Az 1872–75 évi időszak Béla gróf életében a fájdalmas gyötrő gyász ideje volt. Kicsiny leánykái, Alice és Hanna grófnők, akiknek látása elvesztett életpárjára emlékeztették s fájó lelki sebet felszaggatták, gyönyörűséget még nem adhattak neki. Minden gondolatát imádott felesége emléke kötötte le. Ekkor tervezte és létesítette azt a művészi emléket, mely a cenki kastélytól északkeletnek a Fertőt uraló magas partokig vezető kétszáz éves, 3 km hosszú hársfasor végén emelkedik. Remek kilátás nyílik e mauzóleumtól a Fertő susogó nádbozótaira, nagy vízbőség idején a Nezsiderig [Neusiedl am See] csillogó víztükörré, a ruszti szőlős dombokra és a beláthatatlan Hanságra. A tervezgetés gyakran vitte a grófot a Fertő partjára. A tó ekkor apadóban volt és a szárazzá lett vízszélén kőkorszakbeli szakaleák, prehisztorikus edénydarabok kerültek napfényre. (...)

Bizonyára az osztrák tudósokkal folytatott tárgyalások közben, különösen a Novara expedícióval világot járó R. Hochstetter és E. Suess-el való találkozásai következtében határozta el magát Béla gróf egy nagyobb felfedező utazásra. Nagy boldogsággal töltött el engem 1876-ban a gróf levele, melyben résztvevőül szólított fel közép-ázsiai utazásához. Miként számos alkalmaztatásaim egyikét sem kerestem soha ajánlkozással, meglepetés volt nekem ez a felszólítás is, melyet Pulszky Ferencnek, akkori főnökömnek és E. Suess bécsi professzornak köszönhettem. Minden tévovázás nélkül, semmiféle feltételt nem szabva mondtam azonnal igent a felszólításra.

Egy álló esztendeig tartott az előkészület az expedícióra, míg 1877. december hó 4-én

Triestből [Trieste, Trieszt] útra indulhattunk. Négyen voltunk együtt: grófi vezetőnk, Bálint Gábor a nyelvész, Kreitner Gusztáv főhadnagy, geográfus és térképező és én a geológus, akinek a természetrajzi, zoológiai és botanikai gyűjtés is feladatul jutott. Műszerekkel, gyűjtőanyaggal jól el voltunk látva. A remélt nagy vadászatokhoz és védelemhez fegyverekben és lőszerben egész arzenált vittünk magunkkal.

Harmadfélelvi távollét után 1880. május hó elején érkezett vissza a hazába expedíciónk. Lassan jutottunk el Kínába, melynek nyugati részében belsőázsiai vizsgálódásainkat megkezdjük. Gróf Széchenyi Béla súlyt helyezett arra, hogy India, Szingapore [Szingapúr], Jáva és Dél-Kína (Hong-kong – Sanghai) [Hongkong, Sanghai] kultivált vidékeit, ahol már akkor európai viszonyok, gyűjtemények, tudományos intézetek voltak, meglátogassuk és ezen vidékek természeti viszonyaival is szemlélettel megismerkedhessünk. 1878 végéig együtt és külön az indiai és a Csendes-óceán körüli félszigetek és szigetségek tájékát jártuk. Legelőbb Indiát Bombay és Calcutta között utaztuk be.

Calcuttából én 1878 februáriusában a keleti Himaláját látogattam meg és ott Szikkimben [Sikkim] Butan [Bhután] és Tibet határáig jutottam el. Az örökhó és jég régióig emelkedtem és a Föld legmagasabb hegycúcsait láttam meg Dardzsilingben [Darjeeling] Kőrösi Csoma Sándor sírjától. Bálint Gábor a tanul és dravida nyelveket tanulmányozta ezen nyelvcsaládok indiai otthonában, gróf Széchenyi Béla pedig Barodában [Vadodara] és a Nilgherry [Nilgiri] hegységben nagy vadra cserkészett. Sikerült is egy hatalmas tigris vadásztrófeumai közé keríteni.

Azután Szingaporeba hajóztunk, ahonnan Bálint és Kreitner Sanghaiba utaztak; én pedig a gróf kíséretében Jávara kerültem, ahol egyedül a közép-jávai Kadu tartománybeli vulkánok közé mentem, megmászva a még fumarolás, szolfatarás Merapit. Béla gróf ez alatt Jáva déli részében rinoceroszra vadászott. Június elején érkeztünk Hong-kong és Kanton meglátogatása után Sanghaiba, ahol Bálint és Kreitner türelmetlenül várakoztak reánk. Bálintnak a kínai nyelv tanulása, Kreitnernek a sziki-veji hírneves jezsuita obszervatórium tanulmányozása, helymeghatározási, csillagászati megfigyeléseink előkészítése érdekében volt feladatul kitűzve.

Nagy meglepetés ért bennünket, a grófot és engem, amikor gőzösünk Sanghaiban kikötött s ott csak Kreitner fogadott bennünket, mert Bálint a közvetlen előttünk kifutó gőzössel ugyanazon napon hazavitorlázott. Betegeskedés, honvágy űzte őt haza, de nagy része volt hazautazásának okai között az osztrák-magyar főkonzulátus tisztviselőjének is, aki abban a reménységben, hogy Bálint távozása után őt szerződheti majd a gróf tolmácsul, távozásra ösztökélte Bálintot.

Sanghaiból Széchenyi Béla Kreitnerrel Japánba, majd egyedül Pekingbe ment, hogy a kínai külügyi tanácstól (cungli-jamen) a Belső-Ázsiába és Tibetbe tervezett utazás engedélyét kieszközölje. Én pedig hat hétig, kínai bárkán, a Jangcekiang [Jangce] deltáján a Nagy-csatornán és Kiangszi [Jiangxi] tartományban a Pojang tavon [Poyangi-tó] végig a fukieni [Fujian] hegyekig utaztam. Megismerhettem déli Kínának szubtropikus vidékeit. Tervem volt a dél-kínai vízválasztó hegységen keresztül a tengerre lejutni. Súlyos délvidéki malária űzött vissza, melyből hamar kigyógyultam a Pojang tóból kiemelkedő Lu-san [Lu Shan] hegység magaslatain.

1879. december 7-én, egy évvel hazulról való elutazásunk után keltünk útra hárman egy kínai tolmáccsal és egy kínai szolgálóval, aki szakácsunk is volt egyúttal, Kína belsejébe. Kényelmes folyami gőzös vitt fel bennünket a Jangcekiangon 1500 km-re Hankou-ig [Wuhan], a Han [Han] folyó betorkollásába, ahol dereglyére átszállva térképezéseinket és megfigyeléseinket elkezdtük és megszakítás nélkül Bhamoig [Sinkan], az Irravadi [Irrawaddy] síkságáig 14 hónapig folytattuk.

Széchenyi Béla eredeti terve az volt, hogy Pekingből a Hoang-hónak ordoszbeli nagy északi kanyarulata felé a Góbi sivatagra irányítja expedícióját. Ott azután a Kuen-lun

[Kunlun] hegyláncai között és a Han-hai pusztaságok déli szegélyén tartunk Khotannak [Hotan] és Kasgárnak [Kashi] keleti Turkesztánba, hogy innen Indiának vagy az orosz fennhatóság alatt levő nyugati Turkesztánba Bokhara [Buhara] – Szamarkand [Szamarkand] és a Kaukázusnak hazafelé utazzunk.

A turkesztáni zavaros állapotok: Jakub beg alig levert lázadása, Kuldsának [Yining] orosz megszállása miatt a kínai kormány nem engedte meg a turkesztáni utazást. Tehát csak a Góbi sivatag Kanszu tartománybeli területére jutottunk el a keleti Kuen-lun hegyláncait (Cin-ling) Szin-gan-fu [Xining] és Lan-csou [Lanzhou] között átszelve, Szo-csau és Tung-huan-hsien (Sá-csou) oázis-városok voltak sivatagbeli utunk nyugati végpontjai. Innen vissza kellett térnünk Lan-csou-fuba [Lanzhou], hogy előbb a Kukunor tava felé, majd Szü-csuan [Sichuan] tartományon át Batangnak [Batang] próbálkozzunk Tibetbe, Lhasszáig eljutni. Miután az sem volt lehetséges, Jünnan [Yunnan] tartományon keresztül Felső-Birmába [Mianmar] léptünk át és Bhamótól az Irravadi gőzösen indultunk 14 havi folytonos felderítő munka után hazafelé.

Földrajzi és geológiai szempontból fölöttébb hasznos volt a Tibetbe való eljutás próbálgatása, mert alkalmat nyújtott a tibeti felföldet háromfelől, északkelet, kelet és délkeletről környező magas hegyláncokat keresztül-kasul szelni és a kelet-nyugati, északkelet-délnyugati, valamint az észak-déli irányú hosszú keletázsiai hegyláncok csomósodását megvilágítani.

Természetrajzi gyűjtéseink is számottevő anyaggal bővültek ezen az úton, melyet legnagyobb részében európai ember még nem taposott. A tudományos eredmények több problémát világítottak meg belső Ázsiának geomorfológiai, hidrográfiai és geológiai viszonyairól. Hazaérkezésünk után azonnal hozzáláttunk az utazás tudományos eredményeinek kidolgozásához; csaknem 20 év telt el, amíg azok foglalatja magyar és német nyelven megjelent. (...)

Reám hárult tehát az egész munkának szerkesztése, 20 hazai és külföldi munkatárs között a feldolgozandó gyűjtemények kiosztása és kiadványainknak magyar meg német nyelven sajtó alá rendezése.

E nagy munkát 1899-ben végeztem be. Nagy elégtételemmel szolgált gróf Széchenyi Béla 1899. április 28-án kelt következőleg hangzó levele:

„Kedves Lóczy Barátom! Most, hogy elvégre, közel húsz év lefolyása után tudományos munkám német fordításának III. kötete is meg fog jelenni, szükségét érzem, hogy köszönetet mondjak Önnek lankadatlan tevékenységéért, melyet a munka megjelenése körül kifejtett. Az oroszlánrész Önt illeti és meglelégedéssel tekinthet a közelismerés felé, melyet munkássága által magának kiérdemelt, és melyhez én elég szerencsés voltam a lehetőséget megadni. Mint tiszteletdíjat idezárok egy kis összeget (500 forint), mely némileg kárpótolni fogja azon munkára fordított időt, melyet másra fordíthatott volna. Ég áldja és tartsa erőben, egészségben kedveseivel együtt. Mindezt szívből kívánja barátja: Széchenyi Béla.”

Gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai utazásának (1877–80) tudományos eredményei három kötetben egy térképatlással – mely 15-15 topográfiai és geológiai térképet és 2 panorama-profil tartalmaz – jelent meg magyarul és németül. (...)

A nemzetközi tudományos kritika nagy elismeréssel fogadta az eredményeket. Német, francia, angol, orosz, japán stb. folyóiratok úgy szóltak ezekről, mint amelyek alapvető ismeretekkel járultak Belső-Ázsia és nyugati Kína geomorfológiai ismeretéhez és következtetéseikkel hosszú időig törvényeket fognak adni a tudománynak. Báró F. Richthofen, berlini professzor, az epochális 'China' című munka szerzője, aki Kínát 10 évig utazta, úgy szól a Széchenyi-féle expedíció geológiai részéről, mint remekműről: „A masterpiece of geological work”.² „Meisterwerk einer geologischen Arbeit”.³

Túlontúl hosszúra terjedne a megemlékezés, hacsak érintőleg is felsorolnám azokat a földrajzi, földtani-sztratigrafiai és tektonikai eredményeket, melyek az expedícióból származtak. A belső-ázsiai Han-hai medencének szárazföldi és édesvízi lerakódásokkal való

kitöltése, a lösznek elterjedése, glaciológiai megfigyelések; a devon, karbon rétegeknek bő fossziliák alapján való szintezése; a litorális középtriász rétegek fölfedezése; a belső-ázsiai felföld keleti lejtőjén emelkedő magas hegyláncok egymásbafonódása a leginkább szembeütő eredmények. (...)

Egyik legszebb elégtétel jutott nekünk osztályrészül munkásságunkért a következő esetben. 1899-ben I. T. Walker tábornok, amikor én 1878 és 1880-ban Indiában jártam, a calcuttai nagy trigonometriai és topografiai intézet akkori igazgatója – és aki ott nekem igazi atyai jóindulattal Himalájabeli utazásomhoz a legmesszebbmenő támogatást nyújtotta – egy térképet küldött Tibetről, melyet az A–K jelzésű (Krisna) benszülött pandita geográfus áruhában akkortájt megtett három éves nagy utazásának eredményeiből szerkesztettek Calcuttában.

A–K útvonalai eddig szakavatott geográfustól még soha nem látott hosszú területen nyugatról keletre hálózta be Tibet legmagasabb vidékeit. Három ponton érintette A–K Széchenyi Béla expedíciójának úti vonalait: Szikkimben, Batang-Tacienlu vidékén és Tung-huan-hszien (Sá-csou) oázisban. Walker tábornok, aki ekkor már nyugalomba vonult, Londonból nyilvánvalóan azért küldte meg nekem a térképnek példányát, hogy készülő munkánkhoz annak adatait felhasználhassam.

A térkép első megtekintésére nagy hibát láttam meg benne: Góbi sivatagbeli utazásunk végpontja, Sá-csou (Tung-huan-hszien) $2\frac{1}{2}$ hosszúsági fok távolságban még egyszer rajta volt a térképen Sa-tu néven. Ez egy még Humboldt, sőt Marco Polo idejéből származó név, tehát fontossággal bíró helyre illik. A térkép térszínrajzából azonnal felismertem, hogy a két hely azonos és valami szerkesztési hiba következtében helyezték az A–K-tól meglátogatott helyet megkettőzve olyan távolságra nyugatra a tőlünk is meglátogatott helytől, mint Budapesttől Pozsony. A Földrajzi Társaság 1884. május 9-én tartott felolvasó ülésén bemutattam a térképet és megvilágítottam hibáját. Természetesen Walker tábornokkal is azonnal közöltem megjegyzéseimet. Forduló postával érkezett levele, melyben arra kért, ne hozzam nyilvánosságra a dolgot, rögtön intézkedik Indiában, hogy nézzenek utána a szerkesztésnek; másnak, mint nekem, nem küldött még a térképből, még a Royal Geographical Society sem kapott belőle; felette kellemetlen volna, ha kívülről jönne a nyilvános rektifikáció. Készséggel teljesítettem öreg barátom kívánságát és elhallgattam a térkép bírálatát. Nemsokára megjött Walker tábornok újabb levele, melyben beismeri a hibát. Úgy esett meg az, hogy a térkép szerkesztője – lehet, hogy a pandita nem tökéletes jegyzetei következtében – a Lhaszától északra tartó útvonal mentén a delejtű elhajlását ellenkező irányban vette számításba; ez aztán kettős hibával helyezte az út végpontját igazi pozíciójától, ugyanattól a helytől nyugatra, melyet mi és A–K pandita is meglátogattunk. Csakhamar megérkezett a kijavított új kiadás is 'Revized map' címmel. Az eredeti hibás térképet aligha látta és bírja kívülem magánember; mind a két térképet a Tudományegyetem Földrajzi Intézetének ajándékoztam.

Az expedíció nagy munkáján kívül még számos ismeretterjesztő és tudományos értekezés és könyv is jelent meg gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai tudományos utazásából kifolyólag. Alig volt a múlt században utazás, mely annyi és olyan sokoldalú ismertetést adott volna Kelet-Ázsiáról, mint a mienk. Érthető ez, ha latba vetjük, hogy harmadfél év alatt a földkerekség legszebb vidékeit utaztuk be az Indiai- és Csendes-óceán összeszögellésén, hogy a déli szélesség 5. és az északi szélesség 40. foka között az egyenlítőt kétszer átszelve a trópusi vidékektől addig a szélességig jutottunk el, ahol a tenger minden évben befagy. Láttuk Kína partjainak monszun szelektől öntözött óceáni klímaterületét, megismerkedtünk Ázsia legszárazabb sivatagjával, a Góbival. Jártunk a mérhetetlen kiterjedésű Kínai löszvidékeken. A Kukunor tartomány magas fekvésű pusztáit és nagy, lefolyás nélküli tavát látogattunk meg, végül pedig a hátsó-indiai félsziget jégárkoronázta hegyóriásait és nagy folyóit vizsgálhattuk. (...)

Csakhamar megnyilatkozott a közelismerés is. A M. Tud. Akadémia III. osztálya 1880-ban tiszteletbeli tagjának választotta a grófot, 1883-ban pedig az igazgatótanács tagjává lett. 1896-ban a nagyjutalmat ítélte oda az Akadémia az Eredmények I. kötetének. A nagyjutalmat azután Béla gróf egy természettudományi pályakérdés kitűzésére ajánlta fel, melyet Sóbányi Gyula a Duna-balparti folyók tanulmányozásával⁴ nyert el. Az 1896. évi millennium alkalmával a budapesti Tudományegyetem tiszteletbeli bölcsészettudományi doktorává avatta a grófot. A Magyarhoni Földtani Társulat tiszteleti tagjává, a Magyar Földrajzi Társaság tiszteleti tagjául, majd tb. elnökévé választotta. Majd valóságos belső titkos tanácsos és koronaőr lett.

Kreitner Gusztávot a király a vaskoronarend III. osztályú keresztjével tüntette ki.

Nekem a berlini Gesellschaft für Erdkunde 1890-ben a nagy Karl Ritter-féle ezüstéremet adományozta, 1900-ban pedig a párizsi Institut a Tchihatcheff-díjat juttatta. A Magyar Tudományos Akadémia a III. kötetben megjelent paleontologiai-sztratigráfiai (külön is megjelent) munkámat a Marczibányi mellékdíjjal tüntette ki. (...)

Mint a főrendiház tagja, szabadelvű, demokratikus és nacionalista irányban érdeklődött a közügyek iránt. A Földrajzi Társaságnak, a Szabad Lyceumnak lelkes támogatója volt. Megalapítja Pekár Gyulával és Tisza István gróffal a Julián-egyesületet Horvát-Szlavónországba és Bosznia-Hercegovinába elszármazott magyar családok gyermekei számára. A Magyar Turáni Társaságban mint elnök szerepelt és a török ifjak magyar iskoláztatását intézte. Gyakran ellátogatott felolvasó üléseinkre és meleg érdeklődéssel kísérte tanulmányainkat. Amikor 1915-ben a Magyarhoni Földtani Társulatban E. Suess felett elmondott emlékbeszédemet neki megküldöttem, erre a következő sorokban reflektált:

„Pölöske, 1915. VII/20. Kedves Lóczy Barátom! Fogadd köszönetemet az E. Suess felett elmondott emlékbeszédnek megküldött szövegéért, nagy érdeklődéssel olvastam mindvégig. Véletlenül – de engem megható –, hogy f. évi február 3-án, 78. születésem évfordulóján tartottad azt meg a Magyarhoni Földtani Társulat 65. közgyűlésén. Én is nagy tisztelője voltam az elhunytaknak és sohasem köszönhettem meg eléggé, hogy Téged ajánlott és pedig melegen a kelet-ázsiai utamra geológus utitársamnak.” (...)

Közkeletű felfogás szerint Széchenyi Béla nem volt nagy ember; ízlése, demokratikus hajlamai, nemesen ideális életfelfogása távoltartotta őt a politikától; lehetett-e pedig valaki a politikai pályán kívül állva újabb időben szép hazánkban nagy és híres férfiú? Neve azonban fennmarad és pedig nemcsak a magyar, hanem a nemzetközi művelődéstörténetben is. Ázsiai expedíciójának eredményei maradandó becsűek és igazi értékelésük majd csak ezután fog bekövetkezni. Belső-Ázsiának, Nyugati Kínának közgazdasági felvirágoztatása elmaradhatatlanul a jövő feladata. A sárga faj száz milliói előbb-utóbb a nyugati technikai tudás színvonalára fognak emelkedni, a modern térképezés és rendszeres geológiai vizsgálódás ideje is eljön. Ekkor azután és utána még sokáig sűrűn fogják felhasználni és idézni gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai tudományos utazásának eredményeit.

¹ Forrás: Lóczy Lajos: Gróf Széchenyi Béla emlékezete. = Földrajzi Közlemények, 1919. 1–10. füz. pp. 1–14.

² The Geographical Journal 1894. III. p. 316.

³ Zeitschrift der geographischen Gesellschaft zu Berlin

⁴ Sóbányi Gyula: A Duna balparti mellékfolyóinak hydrografiája. = Matematikai és Természettudományi Közlemények 28 (1906) pp. 239–400.